

mieć teksty dawne i potrafili czerpać z nich w posłudze słowa Bożego. Taka lektura uwrażliwi kleryków i kapłanów na ponadczasowe problemy kaznodziejskie i historyczne.

Twórcom zbiorowego dzieła z historii literatury polskiej i kaznodziejstwa należy gratulować i życzyć dalszych osiągnięć w tych dziedzinach wiedzy, nowych i twórczych publikacji. Oby ze skarbcza przeszłości polskiej literatury nadal wydobywali cenne treści, czyniąc to dla dobra polskiej nauki i duszpasterstwa. Dzięki temu historia będzie nauczycielką życia – *magistra vitae*, a kazania pobudzą czytelników do wiary opartej na słowie Bożym. Profesorom – Autorom i Redaktorom życzymy dobrego przyjęcia ich wiekopomnego dzieła przez czytelników.

Ks. Jan Twardy

Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu

Elżbieta KUCHARSKA-DREIß. *Der gepredigte Gott, linguistisch gesehen. Gottesbilder im vergleich.* Theolinguistica Band 6. Inzingen: Akademische Verlagsoffizin Bauer & Raspe Kg Edition Schneider & Weigel 2014 ss. 256. ISBN 978-3-8461-1008-9.

Zainteresowania naukowo-badawcze Elżbiety Kucharskiej-Dreiß, germanistki, doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa niemieckiego, koncentrują się na zagadnieniach językoznawczych, które już od czasów studiów w zakresie filologii germańskiej na Uniwersytecie Wrocławskim zmiierają wyraźnie w stronę lingwistyki historycznej i porównawczej oraz języka religijnego (niemieckiego i polskiego). Świadczy już o tym tematyka napisanej przez nią w języku niemieckim pracy magisterskiej (1991) dotyczącej form grzecznościowych i adresatywnych w obszarze trzech wybranych wyznań: ewangelickiego, prawosławnego i mojżeszowego, stanowiącej studium porównawcze ujęte od strony socjolingwistycznej. Problematyce językoznawczej poświęcona jest również jej, sformułowana po niemiecku, rozprawa doktorska (1994), traktująca o użyciu zwrotów grzecznościowych w niemieckiej i polskiej epistemologii, mająca charakter diachronicznego studium porównawczego. Dalsze badania naukowe dr Kucharskiej-Dreiß dotyczą głównie niemieckiego języka religijnego: języka kazań, form adresatywnych w komunikacji religijnej czy wzajemnego przenikania się języka sfery *sacrum* i *profanum*. Jej życiową pasją badawczą zdaje się być stosunkowo młoda dyscyplina naukowa – teolingwistyka (niemiecka i polska), powstała na styku teologii i językoznawstwa, której rozwój, ugruntowanie i popularyzacja w Polsce jest w znacznej mierze jej zasługą. Od 2006 roku pasję tę realizuje w ramach założonego przez siebie (wspólnie z prof. A. Greule z Ratzbony i dr hab. M. Makuchowską z Opola) międzynarodowego zespołu badawczego Interna-

tionaler Arbeitskreis „Theolinguistik”, będącego interdyscyplinarnym i interkonfesyjnym forum wymiany myśli na temat języka komunikacji w szerszym i węższym kontekście religijnym. Do innych, niezwiązanych bezpośrednio z językiem religijnym, zainteresowań naukowo-badawczych autorki należą – oprócz wymienionej wyżej polskiej i niemieckiej grzeczności językowej oraz historycznego ujęcia form adresatywnych – także historia Wrocławia, a zwłaszcza wybitne postacie tego miasta, zasłużone dla rozwoju kontaktów polsko-niemieckich, jak też dydaktyka języków obcych.

Badania Elżbiety Kucharskiej-Dreiß w obszarze teolingwistyki zaowocowały monografią pt. *Der gepredigte Gott, linguistisch gesehen. Gottesbilder im Vergleich*. Celem tej rozprawy jest – jak zostało wyjaśnione we wprowadzeniu do niej – ukazanie przydatności teorii poziomów wartości w rozwoju osobowości (ECLET), której twórcą jest amerykański psycholog Clare W. Graves (1914-1986), do badań nad obrazami (konceptami) Boga obecnymi, pielęgnowanymi, interpretowanymi, poddawanymi krytycznej refleksji, aktualizowanymi w kazaniach, głoszonymi, przekazywanymi słuchaczom. Autorka chce spojrzeć na teksty kazań i stanowiące ich podstawę teksty biblijne przez pryzmat modelu Gravesa (rozszerzonego później przez troje niemieckich autorów: M. Küstenmacher, T. Haberera i W.T. Küstenmachera w publikacji pt. *Gott 9.0. Wohin unsere Gesellschaft spirituell wachsen wird* z 2010 r.) i pokazać, że może on w dużej mierze ułatwić nie tylko przygotowanie kazania, lecz przede wszystkim dotarcie z jego treścią do słuchacza.

Już z tytułu publikacji wynika, że ma ona charakter interdyscyplinarny: na zagadnienie z obszaru teologii kaznodziejstwa, dotyczące obrazu Boga w kazaniach (*der gepredigte Gott*) autorka chce spojrzeć z perspektywy językoznawstwa (*linguistisch gesehen*) i – co wynika już z treści książki – psychologii rozwojowej. Perspektywę tę autorka określa jako teolingwistyczną. Natomiast podtytuł monografii: *Gottesbilder im Vergleich*, wskazuje na przyjętą w niej metodologię i uzasadnia też jej strukturę. Kucharska-Dreiß posługuje się porównaniem w dwóch wymiarach: (1) w zestawieniu obrazów „Boga kazań” i poszczególnych stopni modelu Gravesa oraz (2) w zestawieniu perykop biblijnych i analizowanych kazań. Mimo że kazania te pochodzą z różnych konfesji, autorka nie porównuje ani samych wyznań, ani też języka religijnego, jakim się posługują.

Licząca 256 stron monografia składa się z dziewięciu rozdziałów. Trzy pierwsze mają charakter wprowadzający: pierwszy jest właściwym wstępem; drugi stanowi prezentację różnych konceptów Boga we współczesnych publikacjach naukowych – głównie z obszaru teologii, choć także z innych dziedzin, np. psychologii, lingwistyki, statystyki czy historii sztuki; trzeci zaś ukazuje obrazy Boga, ich poszukiwanie, rewizję czy modyfikację jako wyzwanie nie tylko dla nowoczesności, ale także dla dzisiejszych kaznodziejów i słuchaczy kazań. Czwarty rozdział przedstawia teorię ECLET z jej późniejszymi modyfikacjami. Piąty, najdłuższy, rozdział (116 stron) poświęcony jest analizom i komentarzom wybranych tekstów biblijnych i kazań przy zastosowaniu modelu Gravesa, szósty natomiast – jednemu konkretnemu (traktowanemu najprawdopodobniej jako modelowe) kazaniu do Rdz 12, 1-4a (powołanie Abrahama), autorstwa pastora Marvina Langeo, w którym kaznodzieja wyraźnie odwołuje się do

publikacji *Gott 9.0.*, interpretując tekst biblijny przez odniesienie go do poszczególnych poziomów świadomości, zachęcając słuchaczy do refleksji nad własnymi obrazami Boga. W siódmym rozdziale zostały zestawione i poddane ewaluacji wyniki przeprowadzonych analiz w rozdziale piątym. Ósmy rozdział służy ukazaniu, jakie perspektywy badawcze otwiera metoda Gravesa głównie przed praktyką kaznodziejską, ale też i szeroko rozumianą komunikacją w kontekście religijnym. Dziewiąty rozdział jest alfabetycznym wykazem cytowanej literatury (27 stron), podzielonym na dwie grupy: publikacje drukowane (monografie, prace zbiorowe i artykuły) i strony internetowe.

Sercem rozprawy jest rozdział piąty, którego tytuł można przetłumaczyć jako „Judeochrześcijańskie obrazy Boga a poziomy świadomości człowieka”. Każdy z siedmiu podrozdziałów odpowiada siedmiu, wynikającym z poziomu świadomości religijnej, obrazom Boga (oznaczonym różnymi kolorami): żywiciela; maga i cudotwórcy; wojownika i zwycięzcy; władcy i sędziego; „innego”, np. wyzwoliciela; przyjaciele ludzi; nauczyciela „nondualizmu”. Wszystkie podrozdziały mają tę samą strukturę: obraz Boga z danego poziomu w wybranym fragmencie Biblii i tenże obraz w przykładowym kazaniu (perykopa biblijna i jej analiza pod kątem teorii Gravesa, tekst kazania i jego analiza pod kątem teorii Gravesa). W analizach tych kluczowe jest instrumentarium językoznawcze (semantyka leksemów, fraz i zdań badanych tekstów, teoria pól semantycznych itp.).

Pracę Elżbiety Kucharskiej-Dreiß należy uznać za pionierską. Jest ona bowiem pierwszą i, moim zdaniem, udaną próbą zastosowania teorii ECLET do badań nad konceptami Boga w kazaniach i odniesienia jej do praktyki duszpasterskiej – szczególnie w obszarze recepcji i skuteczności przekazu kaznodziejского, którego nie zapewnia samo uwzględnienie w przepowiadaniu zróżnicowania adresatów słowa Bożego pod względem wieku, płci, zawodu czy środowiska. Propozycja zastąpienia tych statycznych kryteriów kryteriami dynamicznymi w postaci różnych poziomów świadomości religijnej u słuchaczy wywołała u mnie, homilety, homilisty i dydaktyka kaznodziejstwa, żywe zainteresowanie oraz chęć zastosowania jej w praktyce, tym bardziej że autorka podkreśla potrzebę uwzględnienia tej dynamicznej koncepcji już na poziomie przygotowania kazania. W pracy można znaleźć wiele cennych wskazówek, jak to zrobić, np. jak w myśl teorii ECLET analizować tekst biblijny, do którego przygotowywane jest kazanie. Brakuje mi jednak w niej bliższych odniesień do samego procesu tworzenia kazania. Nie oczekiwałem nowego modelu tworzenia kazania w oparciu o powyższą teorię, bo to temat na osobną książkę, ale nawiązania do już istniejących modeli byłyby w ramach tej rozprawy jak najbardziej na miejscu. Myślę tu przede wszystkim o modelu cytowanego w tej pracy Rolf'a Zerfassa (*Od perykopy do homilii*), zwłaszcza o tych jego etapach, gdzie kaznodzieja tworzy tzw. istotę homilii, a w jej ramach próbuje przewidzieć ewentualne wątpliwości czy zastrzeżenia po stronie słuchaczy wobec orędzia, które ma zamiar przekazać, i apeli, które w związku z tym chce do nich kierować; jak też tam, gdzie kaznodzieja ma spojrzeć na stworzoną przez siebie homilię przez pryzmat pytań kontrolnych, np. Co moja homilia mówi o Bogu? O jakim Bogu mówi?

Szczególnie chciałbym podkreślić ujawniającą się w tej rozprawie zdolność autorki, będącej z wykształcenia filologiem i językoznawcą, a niebędącej ani dyplomowanym teologiem, ani psychologiem, do operowania w trzech obszarach nauki: teologii, lingwistyki i psychologii, a także jej umiejętność „tłumaczenia” pojęć z jednej dziedziny na drugą. Metodologicznym bowiem „kluczem” jest tutaj równoległa analiza trzech struktur: teologicznej, językowej i psychologicznej, które – choć w różnym stopniu – objawiają się zarówno w przepowiadaniu, jak i języku oraz rozwoju osobowości człowieka.

Pomimo drobnych uwag krytycznych, oceniam niniejszą monografię jako oryginalną i wysoce wartościową, wnoszącą wiele nowych ustaleń na gruncie teolingwistyki i bibliistyki, a przede wszystkim teologii przepowiadania i homiletyki – nie tylko formalnej, materialnej, lecz także i fundamentalnej – oraz jako wpisującą się też wyraźnie w nurt poszukiwań tzw. homiletyki kontekstualnej, tzn. homiletyki uprawianej w kontekście innych nauk. Książka może być pomocna w dydaktyce kaznodziejstwa, ale też w formacji słuchaczy słowa Bożego, dlatego warto pomyśleć o przełożeniu jej na język polski.

Ks. Adam Kalbarczyk

Wydział Teologiczny

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Ks. Maciej RADEJ. *Istotne problemy kaznodziejskie*. Kraków: Wydawnictwo Petrus 2013 ss. 188. ISBN 978-83-7720-190-9.

Przepowiadanie słowa Bożego należy do zasadniczych funkcji Kościoła (por. KK 25 i 28; DB 12; DK 4; DM 1.6.9; EN 14; RM 20). W liturgii, której integralną częścią jest homilia, „Bóg przemawia do swego ludu, Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię” (KL 33). O poniesienie jakości współczesnego przepowiadania apelował papież Benedykt XVI: „Ze względu na wagę słowa Bożego, rodzi się konieczność poprawienia homilii. Jest ona bowiem częścią celebracji liturgicznej; ma za zadanie dopomagać pełnemu rozumieniu oraz oddziaływaniu słowa Bożego na życie wiernych” (SC 46). W nurt odnowy przepowiadania homilijnego z pewnością wpisuje się pozycja ks. Macieja Radeja *Istotne problemy kaznodziejskie*. Autor publikacji stawia sobie za cel „przybliżenie kilku istotnych problemów kaznodziejstwa” (s. 5).

Rozdział pierwszy publikacji został poświęcony sługom słowa Bożego w Kościele. Autor w szerokiej perspektywie przedstawia głosicieli ewangelicznej radości. Podkreśla, iż pierwszym i niedościgłym wzorem każdego kaznodziei jest sam Jezus Chrystus, który po wniebowstąpieniu uczniom powierzył zadanie zdobywania nowych wyznawców żywym słowem „Idźcie na cały świat i głosście Ewangelię wszelkiemu stwo-